

5. Ромм А.П. Массовая оценка и наилучшее использование недвижимости / А.П. Ромм // Вопросы оценки. — 1999. — № 2. — С. 49–57.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. — М.: Наука, 1993. — 570 с.
7. Харрисон Г.С. Оценка недвижимости: Учебное пособие. — М.: Русская деловая л-ра, 1996.

УДК 332.21 : 332.2.022

ПРІОРИТЕТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

М.Я. Височанська
аспірант

Інститут агроєкології і природокористування НААН

Обґрунтовано теоретико-методичні засади формування економічного механізму для забезпечення збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення, визначено передумови та запропоновано напрями його розвитку.

Ключові слова: економічний механізм, збалансоване використання, землі сільськогосподарського призначення.

Україна — держава, що має унікальні земельні ресурси та природно-кліматичні умови, сприятливі для підтримання високоефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Проте доводиться констатувати, що антропогенне навантаження на довкілля спричинило погіршення якісного стану земельних ресурсів. Землі сільськогосподарського призначення, від яких залежить продовольче забезпечення країни, характеризуються низькою віддачею, що зумовлено низькою проблем. Назвемо лише основні з них: недбале ставлення землекористувачів до землі, недосконала техніка і технології обробітку землі та вищевисокого сільськогосподарських культур; недосконала система використання і внесення мінеральних добрив, поширення ерозійних процесів, зниження природної родючості угідь тощо [8]. Нинішні економічні умови не дають можливості землекористувачам забезпечити вжиття заходів із вирішення питання підвищення ефективності використання та відтворення земельних ресурсів. Але практика свідчить, що потрібно розвивати управління землекористуванням і застосування надійного економічного механізму, який забезпечить раціональне використання земельних ресурсів.

Метою дослідження є обґрунтування пріоритетів та напрямів формування економічного механізму забезпечення збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення.

Теоретичним аспектам щодо застосування економічного механізму забезпечення збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення присвячено праці відомих українських учених О. Веклич, Т. Галушкіної, С. Дорогунцова, Л. Мельника, В. Трегобчука, О. Фурдичка, М. Хвесика, О. Шаблія та ін. [3]. Однак зважаючи на багатоаспектність цієї проблеми, висвітлення пропозицій щодо її розв'язання залишається актуальним.

Земля є важливим елементом національного багатства і основним засобом виробництва у сільському господарстві. Саме тому раціональне та ефективне використання земельних ресурсів має вагомий значення для розвитку національної економіки загалом, а також для виробництва сільськогосподарської продукції.

Нинішня криза сільського господарства, що є частиною системної кризи в економіці України, в котрій змінилася баланс екологічної та економічної складових сільськогосподарської системи. Специфіка ситуації, що склалася, полягає в зниженні необхідного рівня підтримки цих компонентів. По-перше, наразі майже половина української території піддається впливу деградаційних процесів сільськогосподарських угідь. По-друге, господарства, що зберігають (часто формально) площі землекористування, не в змозі підтримувати їх через диспаритет цін, відсутність техніки, обігових коштів, дешевих кредитів. Перші ознаки відображення дисбалансу проявляються зменшенням умісту

органічної речовини у ґрунті, підвищенням кислотності, дегуміфікації, посиленням ерозійних процесів, засоленням ґрунтів, зниженням родючості ґрунту. За даними науковців Національної академії аграрних наук України інтенсивні процеси яругоутворення спостерігаються на 18 % площі України; 54,2 % орних земель є дефляційно небезпечними, а 32,8 % — еродовані, площа останніх щороку збільшується на 80–100 тис. га; 41,9 % ґрунтів — кислі та засолені [4].

За нинішніх умов балансом гумусу та основних біогенних елементів підтверджується процес зниження родючості ґрунтів області. Наприклад, за останні три роки у Рівненській обл. було внесено добрив та проведено вапнування кислих ґрунтів у таких обсягах: органічні — 0,7 т/га; мінеральні — 127 кг/га (у перерахунку на 100 % поживних речовин); вапнування — 10 тис. га, що є незадовільним для забезпечення позитивного балансу гумусу та поживних речовин.

Слід відзначити, що зміна кислотності ґрунтового покриву синхронізується з площами вапнування ґрунтів: у періоди зниження площ вапнування ґрунтів спостерігається їх істотне підкислення.

Так, підвищення родючості ґрунтів та врожайності сільськогосподарських культур досягається завдяки внесенню мінеральних та органічних добрив (рис. 2). Під урожай 2013 року сільськогосподарськими підприємствами мінеральні добрива внесено на площі 201,4 тис. га

в загальній кількості 309,4 тис. т, що майже на рівні попереднього року. Мінеральними добривами удобрено 84,3 % всієї посівної площі. У 2013 р. на 1 га посівної площі внесено 129 кг мінеральних та 0,7 т органічних добрив. У структурі внесених мінеральних добрив у 2013 р. основну частку займали азотні добрива — 55,9 %, калійні і фосфорні — відповідно 11,5 та 32,6 %, що майже на рівні минулого року. Внесення лише азотних добрив зумовлює виснаження ґрунтів на фосфор і калій, спричиняє підвищення кислотності ґрунтів, зниження їх родючості.

Нестача поживних речовин у ґрунті дещо компенсується внесенням органічних добрив. Фактично під урожай 2013 року внесено 162,1 тис. т органічних добрив, що на 22,6 тис. т, або на 16,2 % більше від попереднього року. Загалом у області органічні добрива внесено на площі 11,0 тис. га, що становить лише 4,6 % від загальної посівної площі. У середньому в області за потреби 15 т на 1 га посівної площі у 2013 р. внесено лише 0,7 т органічних добрив [1].

Зниження родючості ґрунту структури у верхньому горизонті відбувається внаслідок постійного зменшення вмісту органічних речовин, механічного руйнування структури різноманітними знаряддями обробітки. Одним із чинників послаблення родючості ґрунтів — є багаторазовий їх обробіток. Першочерговим заходом з докорінного поліпшення родючості кислих ґрунтів є вапнування. У 2013 році вапнування кислих ґрунтів було проведено в гос-

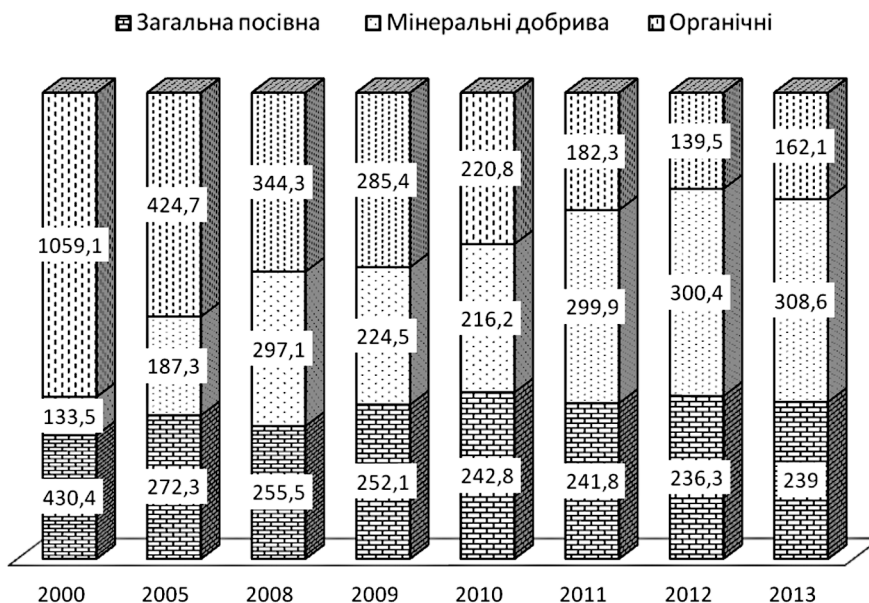


Рис. 2. Динаміка внесення мінеральних та органічних добрив сільськогосподарськими підприємствами в Рівненській обл. упродовж 2000–2013 рр.

подарствах 7 районів Рівненської обл.: Володимирецькому, Гоцанському, Здолбунівському, Млинівському, Острозькому, Радивилівському, Рівненському на площі 17,9 тис. га, що на 8,8 тис. га, або на 96,7 % більше від попереднього року. У ґрунт внесено 98,0 тис. т вапнякового борошна та інших вапнякових матеріалів, що на 269,8 % більше показників 2012 року. Площа, на якій застосовували засоби захисту рослин, становила 232,3 тис. га, у т.ч. пестициди — 220,3 тис. га, що відповідно на 39,3 і 35,2 % більше, ніж у 2012 р. [1].

Збільшення внесення добрив сприяє підвищенню врожайності сільськогосподарських культур. Проте постає питання: чи виправданим є більшої кількості внесення мінеральних добрив для виробництва сільськогосподарської продукції? Адже загальновідомо, якщо органічні добрива покращують якість ґрунтів, то мінеральні — навпаки, виснажують їх [2].

Важливим виробником сільськогосподарської продукції впродовж останніх років залишаються господарства населення. На цю категорію у 2013 р. припадало 4678,6 млн грн усього обсягу виробництва. Отримавши значні земельні наділи в особисте користування, господарства населення наростили виробництво продовольства. Так, у 2013 р. порівняно з 1995-им частка валової продукції в суспільному секторі скоротилася майже вдвічі, а у приватному — вдвічі зроста (рис. 1) [5].

І хоча останнім часом в Україні намітилися позитивні зрушення щодо втілення в життя державної політики забезпечення збалансованого розвитку землекористування, однак залишається гострою проблема погіршення екологічного стану земель сільськогосподар-

ського призначення внаслідок господарської діяльності і недотримання природоохоронних та землевідтворювальних заходів. Низка фінансово-економічних важелів впливу на природокористувачів, наприклад: податки, відратування і платежі екологічного характеру, кредитування природоохоронних заходів, екологічний аудит і екологічне страхування не розв'язують екологічних проблем агровиробництва. Накопичення цих протиріч призводить до того, що загалом екологічна небезпека в аграрній сфері зростає [7].

Використання земель у вітчизняному сільському господарстві впродовж тривалих років характеризується низькою продуктивністю. Зокрема, урожайність зернових в Україні становить 30–40 ц. га., тоді як, наприклад, в Англії — 100–120. Відповідно, потреби країни у сільськогосподарській продукції забезпечуються переважно завдяки високій інтенсивності використання земельних угідь. Розораність сільськогосподарських угідь в Україні є найвищою у світі — у 2010 р. становила 80 %. Поряд із потужним техногенним навантаженням це призводить до різкого порушення співвідношення в агроландшафтах між орними землями і природними комплексами (луки і пасовища, ліси, водойми) в структурі земельних угідь [6]. Аналіз показників екологічного стану земель сільськогосподарського призначення, використаних в аграрній сфері економічних відносин свідчать, що вони є економічно виправданими. На сьогодні певною мірою це обумовлено особливостями виробничо-господарської діяльності власників землі та прагненням виробника сільськогосподарської продукції одержати максимальний прибуток. Тому і постає питання

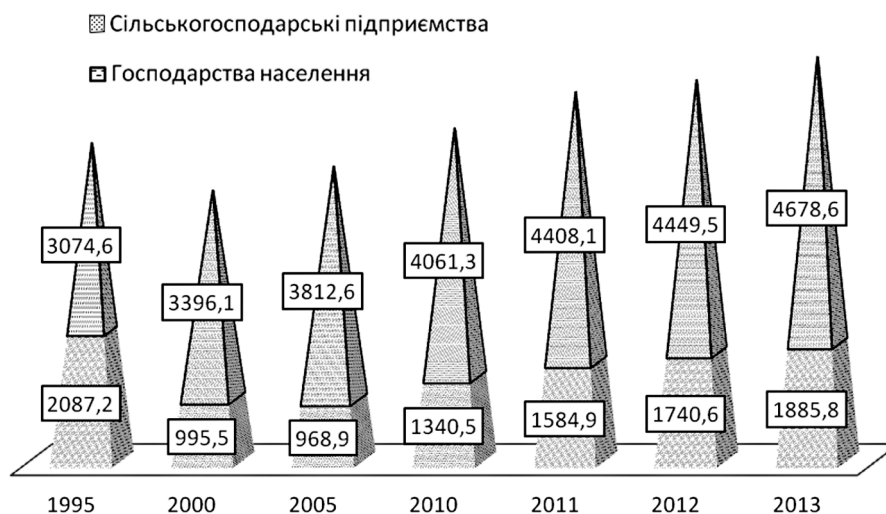


Рис. 1. Структура валової продукції сільського господарства (у постійних цінах 2010 року) за категоріями господарств, тис. грн у Рівненській обл. (1995–2013 рр.) [5].

щодо збалансованості використання земельних ресурсів для співвідношення екологічних, економічних та соціальних чинників суспільного розвитку на основі врахування можливостей земельних ресурсів, їх цінності та особливостей використання на певній території.

Однак стрімке погіршення екологічного стану земель, зниження родючості ґрунтів та масштабне поширення ґрунтових деградаційних процесів потребують істотних змін як у господарській діяльності людини, так і в економічних підходах до використання земель сільськогосподарського призначення.

Механізм забезпечення розвитку сталого використання земель сільськогосподарського призначення широко охоплює такі складові: екологічну, економічну, інституційну, інформаційну, соціальну та політико-правову. На засадах такого механізму дієвими важелями та інструментами, які забезпечать збалансоване використання земель сільськогосподарського призначення, є: економічне стимулювання власників землі та землекористувачів за підвищення родючості таких земель порівняно з їх базовим рівнем на момент одержання у власність або користування; економічна відповідальність за зміну якісного стану ґрунту; удосконалення екологічного страхування в частині забезпечення максимального відшкодування збитку у разі завдання шкоди сільськогосподарським угіддям. Функціонування економічного механізму, на нашу думку, дасть змогу перейти на якісніший рівень ефективного використання земель сільськогосподарського призначення з максимальним урахуванням інтересів природи та людини на засадах сталого розвитку [3].

На нашу думку, реалізація національної еколого-економічної політики держави сільськогосподарськими підприємствами у сфері використання земельних ресурсів можлива за застосування механізму управління земельними ресурсами як чинника стимулювання власників землі та землекористувачів. Економічне стимулювання раціонального використання та охорони земель у нашій державі передбачено Земельним кодексом України (ст. 205), що включає: надання податкових і кредитних пільг громадянам та юридичним особам, які здійснюють за власні кошти заходи, передбачені загальнодержавними та регіональними програмами використання і охорони земель; виділення коштів державного або місцевого бюджету громадянам та юридичним особам для відновлення попереднього стану земель, порушених не з їх вини; звільнення від плати за земельні ділянки, що перебувають у стадії сільськогосподарського освоєння або поліпшення їх стану згідно з державними та регіональними

програмами; компенсацію з бюджетних коштів зниження доходу власників землі та землекористувачів унаслідок тимчасової консервації деградованих та малопродуктивних земель, що стали такими не з їх вини [9].

Економічний механізм управління використанням земель сільськогосподарського призначення повинен включати такі заходи:

- впровадження фінансування і матеріально-технічного забезпечення екологічних програм, системи планування щодо охорони земель сільськогосподарського призначення;
- застосування фінансування за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів робіт та заходів з раціонального використання й охорони земель;
- відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва та збитків у разі вилучення земель;
- надання податкових і кредитних пільг особам, які здійснюють за власні кошти заходи із захисту земель і підвищення родючості ґрунтів;
- економічне стимулювання раціонального використання продуктивних угідь та охорони земель;
- дієве застосування санкцій за порушення чинного законодавства у сфері земельних відносин і землекористування та за дії, що спричиняють погіршення якісного стану та деградацію земель тощо [9].

Використання цих заходів створить сприятливі умови для збалансованого й ефективного розвитку земель сільськогосподарського призначення, що своєю чергою вплине на забезпечення раціонального та ефективного землекористування, розв'язання соціально-економічних проблем сільського населення.

ВИСНОВКИ

Щоб зацікавити власників землі в охороні сільськогосподарських угідь та підвищенні їх родючості, доцільно впровадити економічне стимулювання раціонального використання земель. Зокрема, за збереження й відтворення родючості ґрунтів впровадити підвищений рівень фінансового забезпечення ґрунтозахисних та природоохоронних заходів; посилити відповідальність землекористувачів за недбале землекористування й налагодити дійовий економічний механізм їх стимулювання за збереження та поліпшення екологічного стану земель. Таке стимулювання власників землі та землекористувачів може бути дійовим інструментом вдосконалення економічного механізму регулювання земельних відносин, підвищення ефективності сталого використання земель сільськогосподарського призначення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Довкілля Рівненщини: стат. збірник за 2014 рік / за ред. Л.С. Мішенкової. — Держстат України в Рівненській обл., 2014. — 152 с.
2. Гнаткович О.Д. Земельні відносини у сільськогосподарському підприємстві: теорія, методологія, практика: монографія / О.Д. Гнаткович — Львів: Ліга прес, 2012. — 484 с.
3. Паляничко Н.І. Аспекти формування економічних регуляторів для забезпечення сталого використання земель сільськогосподарського призначення / Н.І. Паляничко // Ефективна економіка. — 2012. — № 3.
4. Паштецький В.С. Методологічний інструментарій економіки землекористування агросфери / В.С. Паштецький // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2010. — № 2. — С. 188–193. — (Серія «Фінанси і кредит»).
5. Сільське господарство Рівненщини: стат. збірник за 2014 рік / за ред. Л.С. Мішенкової. — Держстат України в Рівненській обл., 2014. — 212 с.
6. Чорнопищук Т.І. Економічні аспекти раціонального землекористування та охорони земель сільськогосподарського призначення / Т.І. Чорнопищук // Збірник наукових праць ВНАУ — 2012. — № 1 — С. 56. — (Серія: Економічні науки).
7. Фурдичко О.І. Фінансовий інструментарій екологізації агросфери в контурі її сталого розвитку / О.І. Фурдичко, О.Є. Гудзь // Вісник Сумського національного аграрного університету. — 2010. — № 2. — С. 9–15. — (Серія «Фінанси і кредит»).
8. Оденчук В. За відсутність проекту землеустрою, що забезпечує еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь / В. Оденчук // Землепорядний вісник. — № 12. — 2011. — С. 8.
9. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2002. — Режим доступу: www.zemelniy.org.ua

УДК 630*2

АНАЛІЗ СТАНУ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

О.І. Боцула
аспірант

Інститут агроєкології і природокористування НААН

У.З. Костюк

кандидат економічних наук, доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Проаналізовано сучасний стан земель лісогосподарського призначення в Полтавській області. З'ясовано, що удосконалення економічних показників використання цих земель можливе лише шляхом інтенсифікації за умов забезпечення їхнього збалансованого розвитку.

Ключові слова: *землі лісогосподарського призначення, статистичний розподіл, коефіцієнт варіації, інтенсифікація, збалансований розвиток.*

Лісове господарство є другою, після сільськогосподарства формою землекористування в Європі. Це специфічна міжгалузєва структура, основними функціями якої є вирощування лісових насаджень багатофункціонального призначення — формування зелених зон, лісопарків, водоохоронних, ґрунтозахисних і рекреаційних лісів, збереження і відтворення біорізноманіття, заготівлі деревини, ресурсів побічного лісокористування, кормової бази мисливства [1, с. 14]. Згідно зі ст. 34 Лісового кодексу України [2], лісове господарство має своїм завданням забезпечувати ведення лісового господарства на засадах сталого розви-

тку з урахуванням природних та економічних умов, цільового призначення, лісорослинних умов, породного складу лісів, а також функцій, які вони виконують.

Лісівниче поняття про ліс достатньо обґрунтоване, насамперед у працях Г.Ф. Морозова, В.М. Сукачова [3, 4], де предметом розробки учення про ліс були закономірності органічної єдності деревостану, ґрунту та інших компонентів лісу (біогеоценозу). Під лісовим біогеоценозом автор [4] розуміє будь-яку ділянку лісу, однорідну за складом, структурою, властивостями складових його компонентів, взаємовідносинами між ними, тобто ділянку лісу,